

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ СУСПІЛЬСТВА І ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Бухтєєв М.І. (м. Донецьк)

Анотація

У статті зроблена спроба в рамках необхідного і достатнього одержати синтетичне знання про взаємостосунки суспільства і освіти в контексті європейської інтеграції; проаналізувати методологічні аспекти взаємостосунків суспільства і освіти.

The article gives an attempt to get synthetic knowledge about the mutual relations between society and education in the context of European integration within the framework of the necessary and the sufficient; to analyse the methodological aspects of mutual relations between society and education.

Ключові слова

СУСПІЛЬСТВО, ОСВІТА, ЗАСОБИ ОСВІТИ, КІЛЬКІСТЬ І ЯКІСТЬ, ВИДИМІСТЬ І РЕАЛЬНІСТЬ, ІНТЕЛЕКТ, СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Вступ

Актуальність теми дослідження в тому, що суспільство і освіта є унікальним і універсальним тандемом, частини якого один без іншого існувати не можуть. Суспільство як єдине ціле і освіту як його невід'ємну сферу скріплюють або розкріплюють один одного своїми, властивими тільки їм властивостями.

Мета статті: експлікація вживаних понять для пізнання і розуміння існуючої і виникаючої соціальної реальності українського суспільства і освіти в контексті європейської інтеграції.

Обговорення проблеми

Спроможність України як європейської держави залежить в першу чергу від стану і енергетики соціальної організації суспільства та системи освіти. Саме вони створюють початкові умови і можливості входження країни в європейську співдружність як рівноправного партнера. Суспільство і освіта є унікальним і універсальним тандемом, в контексті якого один без іншого існувати не можуть. Суспільство як єдине ціле і освіту як його невід'ємну сферу поєднують характерні тільки для них властивості. Суспільство зумовлює зміст і спрямованість освіти. Остання ж формує інтелект і ментальність суспільства, його оперативні, тактичні, стратегічні і цивілізаційні якості у вигляді його професійної, соціальної культури, додаючи певні сенси не тільки самому собі, кожному індивіду, але всьому соціуму в цілому. Тим самим суспільство і освіта зумовлюють самих себе в єдиній цілісності, особливо у сфері управління, де освіта грає головні ролі. В зв'язку з цим зрозуміло, що позначена тема розробляється і досліджується давно і обширно. У її чисельнику можна

виділити три основні напрями. Перше з них - педагогічне. Воно розробляється раніше всіх, але розроблено найменше, хоча актуальність і потенційність його не зменшується, а збільшується, оскільки всі грані і сторони навчального процесу змінюються не по днях, а по годинах [1, 157]. Другий напрям досліджує зміст, структуру і процеси освіти в їх взаємодіях і взаємозв'язках [2]. Третій напрям умовно можна назвати молодіжним, оскільки він досліджує будівельний матеріал освіти в п'яти основних його номінаціях, а саме: молодь, що вчиться, і студентство, робоча, сільська і міська молодь з їх соціальною специфікою [3]. У знаменнику позначеної теми (суспільство і освіта) міцно влаштувалися її дискурси та соціологічні артефакти. Зокрема, досліджуються не саме суспільство і освіта, а їх логічно не визначені поняття. Приймають допущення, що суперечать соціальним законам суспільства і освіти, особливо, коли йдеться про їх майбутнє. Не розрізняються зовнішні і внутрішні шари в житті суспільства і освіти [4, 315]. Алогізм, що склався, приводить до своєрідної файлізації теми, коли в один і той же файл «скидаються» різноманітні і різнотипні матеріали, що відзначають окремі сторони процесу, що абсолютизують їх. Тим самим освіта розглядається не в синтезі її складових або похідних, а в аналізі одиничного, тоді як в реальності освіта функціонує одночасно в різних вимірюваннях і під впливом різних чинників, як самої себе, так і з боку суспільства. Як наслідок, шукане приватне відділення чисельника від знаменника є неправильним дробом об'єкта, відображає і виражає окремі частковості його. Тому одержане знання про об'єкт є абстракцією, є його «кажимість». При цьому одна «кажимість» накладається на інші, вони множуються, підносяться до ступеня і т.д. Похідні від цих і багатьох інших дозвільних операцій, як правило, і видаються за реальність об'єкта, що вивчається. Тобто, має місце об'єктивізація суб'єктивного образу пізнаваного об'єкту і суб'єктивізація об'єктивного стану речей. Як наслідок, управління соціальними об'єктами набуває символічного характеру. Ілюстрацією до цього може служити розробка різноманітних програм формування освіти без урахування привнесених соціальних складових [5]. Зокрема, феномена еволюції всієї соціальної організації суспільства і освіти, зокрема. Даний процес суть інваріантний факт не тільки для країн СНД, але і всієї світової спільноти, яка вражена кризою освіти. Звідси стає очевидним, що для того, щоб одержати дійсну картину того, що відбувається у сфері освіти необхідно брати всі три згадані напрями в їх одночасній логічній сукупності укупі з самим суспільством, оскільки один без іншого існувати не може. Як наприклад, окрема лопать повітряного гвинта при всій правильності аеродинамічної графіки безсила. Тільки зібрані і сполучені в єдиний нерозривний вузол лопати гвинта набувають необхідної і достатньої підйомної сили.

Головна мета соціологічного аналізу і синтезу об'єкта, що цікавить дослідника, полягає не в його мовних дискурсах, або артефактах, а в

експлікації самих вживаних понять, в тому, щоб з їх допомогою пізнати і зрозуміти існуючу і виникаючу соціальну реальність української освіти і суспільства в контексті європейської інтеграції. З цього ж витікають і основні завдання даної статті. Її розміри обмежені рамками необхідного і достатнього для пізнання і розуміння теми. Методологічну основу статті складає Зіновьевська соціологічна теорія.

Суспільство - сукупність людей, які проживають на певній території відносно автономно, що відтворюють себе з покоління в покоління як єдине ціле. Будівельним матеріалом суспільства виступають люди – соціальні атоми. Для своєї життєдіяльності вони об'єднуються і створюють осередки - клітки. З простих осередків створюються складні осередки. Взаємодія людей між собою як представників тих або інших клітинок і перетворює суспільство на систему. [6, 18; 181]. Сукупним організуючим чинником суспільства виступає його соціальна організація: сфера влади і управління, правова сфера, сфера економіки, ідеологічна сфера і сфера освіти. Освіта – виробництво і відтворення наукового знання і уміння і відповідних їм певного виду кваліфікації і виховання членів суспільства. Вся сфера освіти розглядається в певних соціальних межах. Останні визначаються такими чинниками: фундаментальною функцією, відособлення і розвиток якої породило освіту як особливу сферу суспільства; юридичними законами, в рамках яких відбувається освітня діяльність людей; соціальними законами освіти як особливого соціального явища. У реальності мають місце виходи за ці межі, наприклад, підміна сутнісної діяльності на показну. Якщо ці виходи є настільки значними, що впливають на всю ситуацію в суспільстві, і якщо вони стають стійкими, то освіта втрачає свої якості і перетворюється на фікцію. У такому разі звужується межа соціальних і інтелектуальних можливостей суспільства, його соціальна межа. Постійний облік останнього і зняття перевантажень в суспільстві можливі там, тоді і настільки, де, коли і наскільки врівноважується «рівність можливостей» і «рівність результатів». Ознаки освіти як соціального об'єкта розділяються на дві групи. До першої з них відносяться його сутнісні ознаки, які характеризують тих, що вчаться і ті, хто навчає, і результати їх діяльності незалежно від їх прагнення виглядати для інших вигідно для себе. До другої групи відносяться видимі ознаки, що характеризують освіту в тому вигляді, в якому ті, що вчаться і ті, хто навчає, прагнуть себе показати іншим. Достовірність і видимість у сфері освіти, та і у всьому суспільстві, рідко співпадають. Видимість (різного роду офіційні документи, програми, звіти, опити, показники, і т.д.) культивується і виставляється на показ, а реальність не культивується і не показується [7, ст. 1 і 53; с. 6-27; с.8-10].

Аналогічна ситуація із засобами освіти, тобто всім тим, що суспільство створює і поставляє людям як елементи їх освіти. Загальнодоступність засобів освіти є потенційною або умовною. Фактично ж далеко не всі мають для оволодіння ними необхідні засоби,

час і здібності. У сучасних умовах асортимент, масштаби і глибина видимості освіти стали такі значні, що його достовірність стає такою, що здається. Мир освітньої суті, обертається, по суті, в свою протилежність. Про це свідчить тотальна формалізація освіти, зростання числа соціальних індивідів, які одержують різного роду свідоцтва, звання, атестати і дипломи, але що не мають належної освіти і освітності. Примітну констатацію вказаного аспекту, зокрема, дав колишній глава Комітету ВР України з питань науки і освіти Ігор Юхновській. «Сьогодні до влади приходять молоде покоління, дуже амбітне, самолюбне, ініціативне, але малограмотне». Про це ж свідчать і багато випускників шкіл, що не знають таблиці множення, і 80 місце країни по індексу людського розвитку (ІЛР).

Таким чином, специфіка зв'язку між видимістю і реальністю полягає в наступному: а) видимість приховує реальність; б) видимість пояснюється за допомогою звернення до реальності; у) видимість переконлива і по-своєму реальна. В зв'язку з цим, щоб дістатися до реального положення справ у сфері освіти і суспільства в цілому слід рухатися від видимості до реальності, яка лежить в її основі. Сфера освіти формується і функціонує як результат взаємодії різних компонентів соціальної організації суспільства і в різних вимірюваннях одночасно. Перш за все, як компонент ділового аспекту (професійна підготовка) Діловий аспект має тут подвійне призначення: виконання справи і аспект навчання справі (освіта і навчання професії). Основне правило тут – правило організації освіти, а саме: а) результат освіти повинен задовольняти яку-небудь потребу людей; б) освіта повинна функціонувати відповідно до властивостей об'єктів, які беруть участь в освіті; інакше вона безуспішна; в) освіта вимагає відповідного рівня кваліфікації; г) витрати на освіту повинні відповідати цінності результатів освіти. Основний принцип в цьому відношенні – якнайкращий результат з найменшими витратами, тобто закон ефективності справи. Комунальний аспект освіти торкається певного порядку в цій сфері суспільства. Він роздвоюється на аспект екзистенціального егоїзму учасників освітнього процесу і освітні норми - свідомо схвалювані рішення людей, регулюючі їх поведінку, їх взаємостосунки, структурування і функціонування освітніх установ. Вони є чинники їх життєдіяльності (т. з. соціальний нормативізм). У менталітетному аспекті ті, хто навчають і ті, кого навчають, обробляються стосовно умов і вимог свого суспільства, оскільки освіта і виховання людини як член суспільства є, перш за все, формування його свідомості (менталітету) і відповідної поведінки, тобто, соціальне впорядкування генетичних властивостей людини як соціального атома.

Усі названі аспекти функціонують одночасно на мікрорівні – в простих клітинках суспільства, на макрорівні – в територіальних, ієрархічних шарах суспільства и на суперрівні – суспільства в цілому. У

будь-якому видах, типах суспільства і освіти присутня їх якість і кількість. Якість утворює сукупність їх структурних компонентів з їх властивостями і взаємостосунками. Дякуючи ним суспільству і освіті зберігаються і без них вони існувати не можуть. Виникнення ж нової якості в еволюції суспільства освіти є виникнення нового, вищого рівня організації в їх структурі. І це є процес, що відбувається в протяжному тимчасовому інтервалі. Кількість же утворює все те в суспільстві і освіті, що може бути підраховано, заміряно, обчислено і зафіксовано у величинах. Якість і кількість суспільства і освіти є саме аспектами освіти як єдиного цілого. Один без іншого існувати не може. Між ними мають місце різноманітні відносини. Останні характеризуються ступенем відповідності. Нормальна для самозбереження освіти ступінь відповідності (міра) має певні межі. Вихід за їх межі веде або до руйнування освіти, або до якісних змін. Скажімо, збільшення числа освітніх установ понад деякий максимум веде до того, що вони або розділяються на деяку множину, або скорочується число установ. Якщо ж число освітніх установ недостатньо для виконання їх функцій, установи або ліквідуються, або збільшуються чисельно, або змінюють статус (наприклад, скорочується об'єм виконуваних ними справ). Як це, зокрема, відбувається з дитячими садами, загальноосвітніми школами, професійно-технічними училищами і вузами в країнах СНД в русі їх соціального перелому. Разом з тим не всі якісні зміни є результат кількісних. У освітніх установах, зокрема, постійно відбуваються якісні зміни в рамках тих же кількісних характеристик, коли елементи нової якості визрівають в рамках звичного середовища. Наприклад, переструктуризація самих навчальних закладів і навчального процесу в них, його комп'ютеризація. Вона знижує якість розуміння і сприйняття матеріалу, що вивчається, всієї соціальної дійсності, оскільки інтелектуальні операції перекладаються на ПК. Сьогодні, наприклад, не треба здобувати інформацію. Вона стала найдешевшим продуктом, розподіляється удосталь і в спрощеному вигляді. Налагоджено масове виробництво і споживання уніфікованої інформації, свого роду інтелектуальний „бістро”. Молоді люди втрачають навички читання. Часто у них складається зовсім інший інтелектуальний тип і спрощений, низхідний інтелектуальний рівень. І чим більше людей залучається до цього процесу, тим ми швидше наближаємося до штучного інтелекту. Останній же неухильно і послідовно знищує інтелект людський. Аномальна ситуація викликана тим, що суспільство вступило в таку фазу, коли інтелект великого масштабу йому не потрібен. Його просто вже не можуть використовувати. Як наслідок, втрачається від 80 до 90 відсотків інтелектуальних досягнень.

У той же самий час і кількісні зміни не завжди ведуть до якісних. Зокрема, фінансування освіти, або зменшення в 2-3 рази часу на вивчення тих або інших дисциплін у вищих навчальних закладах. Крім того, в практиці суспільства і освіти відомі так звані допорогові зміни, що не впливають на якісний стан об'єктів. Наприклад, зростання органів, що

управляють суспільством, кількості його освітніх установ, збільшення термінів загальної освіти. І навіть у випадках, коли кількісні зміни ведуть до якісних, перші є лише одна з умов других. З іншого боку, кількісний аспект залежить від якісного. Наприклад, розміри освітніх установ залежать від організації, від типу управління, від кваліфікації тих, хто управляє і тих., ким управляють, від цілей і т.п. Отже, не тільки кількісні зміни ведуть до якісних, але і якісні ведуть до кількісних. Причому одні і ті ж кількісні зміни в різних умовах ведуть до різних якісних, а одні і ті ж якісні - до різних кількісних. Прикладом тому можуть служити приватні дошкільні установи, школи, ліцеї, колегіуми, гімназії і ВНЗ, малокомплектні школи в сільській місцевості, болонізація освіти в колишніх радянських республіках, поява корпоративних університетів як результат угод між роботодавцями і університетами, злиття ряду вузів в крупні науково - дослідницькі і освітні центри. Сюди ж відносяться і базові опори освіти. Раніше, в умовах радянського суспільства, освіта на 90% була фундаментальною і лише на 10% практичною. В ході соціального перелому в країнах колишнього СРСР ці позиції помінялися місцями. Зараз освіта в даних країнах на 90% є практичною і лише на 10% фундаментальною. Відбулося своєрідне «обертання» освіти, коли її рядові ознаки стають родовими і навпаки. Рівень цивілізації, що разом з тим підіймається, примушує сучасну людину протягом всього життя змінювати свою професію або спеціальність 3-4 рази, а в США так і 4-5 разів. І ті люди, які одержали і одержують максимум фундаментальності в своїй освіті, без особливих утруднень перекваліфікуються і адаптуються до нових професій і навпаки. У відносинах суспільства і освіти розрізняють організовуюче, тобто освіта, і організоване, тобто саме суспільство. Друге управляє першим. Їх функції і інтереси в управлінському сенсі протилежні. Разом з тим вони утворюють єдність. Одна частина потребує іншої.

Організація освіти здійснюється певною частиною членів суспільства і підтримується ними. Вони в свою чергу якось об'єднуються, організовуються, функціонально структуруються. Виникають нові органи управління. Їх функцією стає рішення будь-яких регулярно виникаючих проблем, як всього суспільства, так і освіти. Якщо суспільство виживає з цими проблемами, то це означає, що в ньому такий орган з'явився. Причому масштаби проблем, які повинні вирішуватися, зумовлюють відповідний орган або їх систему, утворюючих діюче ціле. Процеси ці багатовимірні, відбуваються в конкретних історичних умовах, мають певну спрямованість, але не однакою для всіх них частин, відбуваються з різною швидкістю і розподіляються нерівномірно. Ілюстрацією тому можуть служити переломні процеси радянської освіти і утворення нових суспільств на фоні і в лоні євроінтеграції. [8, 1; 71-79; 7-15.]. Таким чином, в еволюції освіти мають місце два аспекти - внутрішній і зовнішній. У першому з них сфера освіти формується як автономне

явище через внутрішні закономірності. Відбувається розгортання його внутрішніх початкових потенцій, які і зумовлюють засади даного розвитку. У другому - освіта еволюціонує як частина суспільства і під впливом зовнішніх чинників, а саме: на суперрівні суспільства і його зовнішнього оточення, зокрема, його євроінтеграції. Тобто завдяки зусиллям влади і під впливом соціальної структури населення (розділення його на соціальні класи, верстви і інші категорії). Сфера освіти сама стає одним з найважливіших компонентів соціальної організації суспільства, сумісним по ступеню важливості з системою влади, управління, економіки та ідеології. Освіта задовольняє найрізноманітніші потреби різних підрозділів суспільства настільки, там і тоді, наскільки, де і коли, вона реально відповідає соціальній організації суспільства і його конкретно-історичним особливостям. Соціодинаміка освіти зумовлює здатності і можливості суспільства вирішувати як поточні, так і стратегічні проблеми і навпаки. Більш того, в сучасних умовах всі типи освіти можуть служити інтелектуальними, духовними двигунами успішного функціонування суспільства. Для цього потрібно готувати, як мінімум, 5 тис. різних типів фахівців. А по кожному типу - тисячі індивідів. І це - мінімальна умова для життєдіяльності країни і народу як явища в соціальній історії.

Висновки

Таким чином, освіта разом з іншими компонентами соціальної організації суспільства може утворювати єдиний комплекс. Це можливо за наступних умов: 1) що між ними має місце таке розділення функцій, при якому вони спільно забезпечують єдність суспільства і умови життєдіяльності всіх його членів; 2) що між ними встановлюються відносини взаємної відповідності (адекватності). За інших умов ця єдність слабшає як це, зокрема, відбулося в колишніх республіках Радянського Союзу за роки соціального перелому.

Зокрема, під впливом процесу глобалізації і євроінтеграції українське суспільство і освіта підтягаються під один спрощений стандарт. Як наслідок, відбувається загальний спад в системі освіти і суспільства. Тут наперекір об'єктивним соціальним законам формується не освітній, а ознайомлювальний рівень. Тобто, правила функціонування в системі управління домінують над правилами управління об'єктами на користь цих об'єктів. З цієї причини відбувається усереднення, спрощення, «прискорення» освітніх процесів. В результаті розростається видимість керованості і скорочується фактична керованість об'єктів. Очевидно, що уповільнити, загальмувати і припинити їх зможе, перш за все, наукове розуміння і суспільства, і освіти з подальшим аналізом останніх до високої якості. Без цього реальна європейська інтеграція українського суспільства і освіти може стати їх імітацією,

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ дослідження соціальної організації українського суспільства в сукупності організуючих її чинників і соціальних законів.

Джерела

1. Социологические предпосылки профессионального становления учителя // Становление и развитие региональных систем педагогического образования. Тезисы науч. - практ. конф.- Новгород: НовГУ, 1996. Куликов В.Б. Педагогическая антропология: истоки, направления, проблемы. - Свердловск, 1998, Булкин А.П. Культуросообразность образования. Педагогический опыт России XVIII - XX вв. Автореф. дисс. на соиск. уч. степ. доктора пед. наук. М.,2003; Крылова О.Н. Педагогические нарративы как средство активизации современного процесса обучения в кн. Инновации и образование. - СПб., 2004; Чередниченко. Г.А. Личные планы выпускника средней школы // Социс. 2005. № 7; Abels, H. Jugend, der unruhige Stifter der Moderne. In: Maiwald, R. (Hrsg.) Erziehung, Unterrichten, Ausbilden. Pädagogische und didaktische Aufgaben einer humanen Schule. Gewidmet Walter Twellmann zum 65. Geburtstag. Frankfurt auf M., 1992; i ін.

2 Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы.- М.,1991; Зборовский Г.Е. Социология образования и социология знания: поиск взаимодействия //Социс., 1997.- № 2; Шукшунов В.Е Новые роль, место и миссия образования в развитии общества в XXI веке- М., 1998. Нечаев В.Я. «Новые» подходы в социологии образования //Социс., 1999.- № 11; Образова-ние, которое мы можем потерять. Сборник. Под общ ред. В.А. Садовниченко.-М.,2002; Якуба Е.А. Социальные изменения и развитие образования // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Зб. наук. праць.- Х., 2001; Горбань А.В. Евроинтеграционный ракурс современной образовательной парадигмы (философско-мировоззренческие аспекты).- Збірник наукових праць. Гуманітарний вісник Запорзької державної інженерної академії.- Запоріжжя: ЗДІА. – Вип.№ 27.- 2006; i ін.

3. Балакірева О. Особливості соціологічного аналізу молодого покоління в сучасному суспільстві // Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 11-13 жовтня 1995 р. – К., 1996; Батыгин Г.С., Мкртчян Г.М., Чистяков И.М., Константиновский Д.Л. Динамика неравенства: Российская молодежь в меняющемся обществе: ориентации и пути в сфере образования (от 1960-х годов к 2000-му). - // Социологический журнал. 1999 - № 1/2 ; . Молодь України у дзеркалі соціології / Заг. ред. О.Балакіревої і О.Яременка. – К., 2001; Панина Н. Молодёжь Украины: структура ценностей, социальное самочувствие и морально-психологическое состояние в условиях тотальной аномии // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001 - №1; Павловський К.Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд.- К.,2005; i ін.

4. Вища освіта в Україні: Навч. Посібник.-/ В.Г. Кремень. С.М. Николаєнко, М.Ф. Степко та ін.; За ред.. В.Г. Кременя, С.М.Николаєнко.- К.,2005; Юрий С. Наша цель – быть элитным вузом. -/ Голос Украины, 30 янв. 2007 г., с. 11; Самойлик Е. Общее среднее образование – приоритетное направление государственной политики Украины -/ Голос Украины. 1 февр. 2007 г., с. 7; і ін.

5. Федеральный закон «О внесении изменений и дополнений в Закон Российской Федерации "Об образовании"». М., 1996; Закон України “Про освіту” //Голос України, 1996. 26 квітня; Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті //Освіта України, № 29, 18 липня, 2001; Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года // Бюллетень Минобразования Российской Федерации. М., 2002;

6. Зиновьев А.А. Запад. – М.,1995; На пути к сверхобществу.- СПб, 2004.

7. Конституція України. - К.,1996; Болонський процес. Документи. / Укладачі: З.І. Тимошенко, А.М. Греков, Ю.А. Гапон, Ю.І. Палеха.- К.2004; Овдиенко Н. Вузы будут считать квадратные метры-/ Голос Украины, 26 янв. 2007, с.5; Основные принципы развития информационного общества в Украине на 2007-2015 годы. Утверждено законом Украины от 9 января 2007 г. № 537-У.- / Голос Украины, 6 февр.2007 г.; і ін.

8. Суржик Л.О. Болонский процесс тронулся. -/ Зеркало недели, 2005, № 20, 28 мая; Данилишин Б.,Куценко В.Интеллектуальные ресурсы в экономическом росте: пути улучшения их использования.-/ Экономика Украины.-2006-№ 1; Садовничий В. Высшее образование России. Доступность. Качество. Конкурентноспособность.-/ Высшее образование в России, № 7, 2006; і ін.

Стаття надійшла 01.02.2007 р.